

Naglasci u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika

Karaula, Katarina

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:350303>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-08**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij Hrvatski jezik i književnost i Engleski jezik i književnost

Katarina Karaula

Naglasci u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Maja Glušac

Osijek, 2020.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Preddiplomski studij Hrvatski jezik i književnost i Engleski jezik i književnost

Katarina Karaula

Naglasci u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika

Završni rad

Znanstveno područje: humanističke znanosti, polje: filologija, grana: kroatistika

Mentor: doc. dr. sc. Maja Glušac

Osijek, 2020.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 13. rujna 2020.

Katarina Karaula, 0122225431

Sadržaj

1. Uvod.....	6
2. Hrvatska prozodija u standardološkome okviru.....	7
3. Prozodijska norma.....	9
3.1. Kodificirana norma i uporabna norma.....	9
3.2. Kodifikacija standardne prozodijske norme.....	9
3.3. Povijest kodifikacije hrvatskog naglasnog sustava.....	10
4. Naglasne dvostrukosti.....	11
5. Silazno nepočetno naglašavanje posuđenica.....	13
6. Istraživanje – naglasne (ne)ujednačenosti u rječnicima hrvatskog suvremenog jezika.....	14
6.1. Opis metodologije i ciljevi.....	14
6.2. Analiza posuđenica.....	15
6.2.1. Posuđenice s finalnim konsonantskim skupinama.....	16
6.2.2. Posuđenice na samoglasnike <i>-e, -i, -u, -o</i>	16
6.2.3. Posuđenice na <i>-or</i>	17
6.2.4. Posuđenice na <i>-ij</i>	19
6.2.5. Posuđenice iz španjolskog jezika.....	20
6.2.6. Posuđenice iz francuskog jezika.....	21
6.2.7. Posuđenice iz klasičnog jezika s dvoglasom <i>au</i>	21
6.3. Analiza složenica.....	22
6.3.1. Imeničke složenice.....	23
6.3.2. Imeničke složenice na <i>-ik</i> i <i>-nik</i>	23
6.3.3. Imeničke složenice sa sufiksom <i>-je</i>	24
6.3.4. Imeničke složenice sa sufiksom <i>-Ø</i>	24
6.3.5. Imeničke složenice sa sufiksom <i>-ost</i>	25
6.3.6. Pridjevne složenice.....	26
6.3.7. Pridjevne složenice određenih pridjeva na <i>-ni</i> i <i>-ki</i>	26
6.3.8. Pridjevne složenice neodređenih pridjeva.....	26
7. Zaključak.....	28
8. Literatura.....	30
9. Izvori.....	32

Sažetak

U ovom završnom radu prikazat će se povijest razvitka hrvatskog naglasnog sustava. Navest će se njegove temeljne zakonitosti i postojeći problemi u naglašavanju određenih novijih prozodijskih kategorija. U radu će se ispitati naglasnonormativna pravila u prozodijski nestabilnih kategorija tuđica (odnosno posuđenica, usvojenica) i složenica. Istraživanje će se provesti analizom korpusa riječi iz triju rječnika suvremenog hrvatskog jezika: internetske rječničke baze *Hrvatskog jezičnog portala*, *Rječnika hrvatskoga jezika* u izdanju Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža i Školske knjige iz 2000. godine (čiji je urednik Jure Šonje) i *Školskoga rječnika hrvatskoga jezika* tiskanoga 2012. godine pod nakladništvom Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Školske knjige. Odnos opće jezične norme i jezične uporabe u novijoj priručničkoj literaturi, osobito rječnicima, pokazuje sve učestalije odmake od preskriptivne naglasne norme k uporabnoj normi. Pri tome se javljaju normativno prihvatljiviji i normativno neprihvatljiviji naglasni oblici, a ponekad dolazi do dubliranja; navode se dvostruki naglasni likovi, a ponekad i trostruka naglasna rješenja. Cilj je rada propitati naglasne dvostrukosti i neujednačenosti u rječnicima prilikom usporedbe zapisanih naglasnih likova kako bi se ustanovilo daje li se ustupak jezičnoj praksi nad propisom. Analizom korpusa riječi provest će se istraživanje naglasnih zakonitosti kao što su metatonija, metataksa s metatonijom i „nenormativni“ dugosilazni naglasak na nepočetnom slogu kod posuđenica te stilski obilježeni naglasci na spojnicima i uporabni čelni naglasci kod složenica.

Ključne riječi: *rječnici suvremenoga hrvatskog jezika, prozodijska norma, naglasne dvostrukosti, posuđenice, složenice*

1. Uvod

Hrvatska prozodija znanost je unutar fonologije koja proučava naglasne jedinice. Suvremeni hrvatski naglasni sustav sastoji se od četiri vrste naglaska, a to su kratkosilazni (˘), dugosilazni (ˆ), kratkouzlazni (˘) i dugouzlazni (ˆ) (Kapović 2015: 22). Standardološki pristup naglašavanju proučava naglasnu normu i jezičnu praksu te njihov suodnos u suvremenom hrvatskom jeziku. Naglasni sustav suvremenoga hrvatskoga jezika temelji se na zapadnoj novoštokavštini i ne prihvaća naglasne tendencije drugih narječja, osim novoštokavskih govora koji su mu osnovica.

Načela standardnojezične akcentuacije krše se najčešće prilikom pojave silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima, kao što je primjer u tuđicama (odnosno posuđenicama i usvojenicama) koje uplivom u hrvatski naglasni sustav narušavaju njegovu normativnost. Akcentolozi Ivo Škarić i Stjepan Vukušić prihvaćaju pojavu silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima u riječi jer je to odraz jezične uporabe, ali ne i standardnog jezika, koji je zapravo sam po sebi apstraktna tvorevina. Nadalje, standardni je jezik proširen naglasnim dvostrukostima koje sve ne zadovoljavaju normu i preskripciju. Pojava tih naglasnih dubleta i naglasnih inačica istražena je i analizirana na rječničkom korpusu tri suvremena hrvatska rječnika: *Školskoga rječnika hrvatskoga jezika* tiskanoga 2012. godine pod nakladništvom Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Školske knjige, *Rječnika hrvatskoga jezika* u izdanju Leksikografskoga zavoda *Miroslav Krleža* i Školske knjige iz 2000. godine te *Hrvatskoga jezičnog portala* čija je rječnička baza dostupna od 2006. godine nastala na temelju leksikografskih izdanja Novog Libera i Vladimira Anića. Korpus je ciljano sakupljan kako bi se napravili predlošci riječi iz kategorije posuđenica i složenica, koje će pokazati naglasne neujednačenosti u rječnicima i postojanje više naglasnih oblika iste riječi. Napravljena je usporedba tih oblika te je određeno koji bi više bili dijelom kodificirane, a koji dijelom uporabne norme. Cilj rada bio je potvrditi prethodno navedene pretpostavke kako bi se zaključilo je li današnje naglašavanje u rječnicima suvremenog hrvatskog jezika preskriptivno, odnosno je li u skladu s načelima standardnojezične akcentuacije.

2. Hrvatska prozodija u standardološkome okviru

Hrvatska prozodija – znanost unutar fonologije koja proučava naglasne jedinice te vrstu i mogućnost rasporeda naglasaka na istima – prema mišljenju hrvatskih lingvističkih stručnjaka, akcentologa, treba zadržati svoju utemeljenost na novoštokavskim govorima, i to onim zapadnonovoštokavskim. Kako se našem hrvatskome jeziku kroz dugotrajni proces standardizacije formirao standard, koji se odnosi i na lingvističko polje prozodije, potrebno je naglasiti da su upravo mlađi novoštokavski govori podastrijeli temelj naglasnome sustavu suvremenog hrvatskog jezika (Škarić 2006: 65).

Temeljna okosnica naglasnog sustava upravo su prozodijska sredstva, a jedno od sredstava je naglasak koji je istovremeni ostvaraj siline, tona i trajanja. S obzirom na tri navedena prozodijska obilježja, suvremeni hrvatski akcentološki sustav bilježi četiri vrste naglasaka, a njihovi nazivi, kao odražaj međusobnog ostvarenja tona i trajanja, te grafičke oznake su sljedeće: kratkosilazni (˘), dugosilazni (ˆ), kratkouzlazni (ˋ) i dugouzlazni (ˊ). Nekada se naš akcentološki sustav sastojao od samo dva naglasaka, a to su bili dugi i kratki dinamički. Lingvisti i stručnjaci smatraju da su to današnji dugosilazni i kratkosilazni naglasci. Također, u hrvatskome standardnom jeziku prozodijski materijal osim četiri naglasaka tvori i zanaglasna dužina (ˉ). Ona se, kao što sama riječ kaže, javlja iza naglasaka, ponekad i više puta u riječi (do tri puta) (Kapović 2015: 22). Ima razlikovnu ulogu, primjerice prilikom razlikovanja genitiva jednine i genitiva množine riječi (pr. G jd. *vojnika* i G mn. *vojnika*).

Nadalje, standardološkim pristupom naglašavanju proučavaju se prozodijske tendencije u suvremenome hrvatskome jeziku te njihov sklad upravo s načelima standardnojezične akcentuacije. Osnovno načelo standardnojezičnog naglašavanja već je ranije spomenuta zapadnonovoštokavština koja ne dopušta upliv nijedne druge narječne akcentuacije (Barić i dr. 1999: 71). Standardiziranost hrvatskoga jezika podrazumijeva i normiranost, iz čega proizlazi da normativna pravila moraju biti primijenjena i u naglasnome sustavu. Mnogi lingvisti složili bi se da je potrebno naš izgovor i naglašavanje unaprijeđivati tako što će ga se pojednostavnjivati, ali time ne smiju biti prekršena normativna pravila o naglašavanju. Najčešće prekršeno pravilo ono je o pojavi silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima kojih u novoštokavskim govorima nema još od petnaestog stoljeća (Škarić 2006: 65). No takva pojava naglašavanja u izgovoru nerijetka je pa se javlja kolebanje između onog što je naglasna norma i što je jezična praksa – između preskripcije i deskripcije. Stjepan Vukušić, čije su područje proučavanju naglasci u novoštokavštini, bilježi kako je „glavna činjenica – postojanje silaznog

tona u nepočetnom slogu kao normalne pojave u hrvatskom književnom jeziku“ (Škarić 2006: 91).

Pojam o „normalnim“ i „nenormalnim“ naglasnim pojavama stvara jaz između suvremenih lingvista oko usustavljanja čvrstog standardojezičnog naglasnog sustava. Ono što vrši pritisak na taj sustav izvanjezični su čimbenici, kao što su upliv novih, stranih riječi iz naglasnih sustava stranih hrvatskome jeziku te njihovo prilagođavanje i usustavljanje u naglasni sustav hrvatskoga jezika. Na taj način poljuljava se prozodijska norma – pravilnost o rasporedu naglasaka na određenim mjestima u prozodijskoj riječi: njih ne bi trebalo biti na posljednjem slogu u riječi te silaznih naglasaka na nepočetnom slogu. Prozodijska norma nije čisto jezična, ona je i društvenojezična (sociolingvistička); oblikuje se u društvu, njegovoj povijesti i kulturi, stoga se mora dozvoliti određen prostor za različite iznimke i inačice u naglašavanju (Barić i dr. 1999: 63). Koliki će biti taj prostor, odnosno jaz, ovisi od autora do autora različitih rječnika i jezičnih savjetnika.

3. Prozodijska norma

3.1. Kodificirana norma i uporabna norma

Prozodijska je norma niz „raspodjelnih pravila prozodijskih sredstava u hrvatskom standardnome jeziku“ (Barić i dr. 1999: 70). Unatoč propisanim pravilima, uporabna jezična djelatnost mnogobrojnim iznimkama odskače od te norme. Tako bi se „klasična norma mogla supstituirati standardološkim planskim nastojanjem, a uporabna norma stvarnim standardnim jezikom“ (Škarić 2006: 125). Klasična norma zapravo je nastojanje približavanja nekom idealnom jezičnom idiomu koji je normiran, ustaljen i stabilan. Uporabna, realna norma odražava jezičnu zbilju te tako čini većinski dio jezičnog sustava i promjenjiva je. Ona se nipošto ne bi trebala u potpunosti zamijeniti kodificiranom, „klasičnom“ normom jer jezik odlikuje varijantnost. Praška standardološka škola izučava jezik kao tlo varijeteta; uvažava postojanje jezičnih naglasnih varijacija koje su dio standardnojezične norme te se „trebaju preuzeti u kodifikaciji te iste norme“ (Jedlička prema Mićanović, 2006: 101).

Samardžija (1999.) navodi tri koncepcije prozodijske norme: „tradicionalna koncepcija koja teži što je moguće manjim promjenama 'klasične novoštokavske norme'“; „koncepcija koja zagovara preobrazbu prozodijske norme prema stanju u zapadnim novoštokavskim idiomima“ i „koncepcija koja nastoji afirmirati značajke urbanih idioma, 'prije svega zagrebačkoga“ (Mićanović 2006: 101). Različiti jezikoslovci i autori gramatika, rječnika i normativnih savjetnika zagovaraju neku od prethodno navedenih koncepcija. S jedne strane veliča se preskriptivna norma i teži se što manjoj njezinoj izmjeni, dok se, još s početka dvadesetoga stoljeća, „tradicionalna“ kodificirana norma postupno prilagođava „uzusnoj“ normi (Mićanović 2006: 101) – naglasne varijante iz uporabne norme postepeno ulaze u kodificiranu normu.

3.2. Kodifikacija standardne prozodijske norme

Kako je svaki govornik standardnoga jezika ujedno i govornik svoga područnoga govora i idiolekta te je podložan korištenju tuđica u vlastitome govoru, standardni jezik biva proširen raznim naglasnim inačicama kako bi se zadovoljile „sve potrebe i sve uporabe“. *Hrvatski jezični savjetnik* kaže da „dvostrukosti, nedosljednosti i proturječnosti destabiliziraju normu, zapravo je dovode u pitanje“ (Barić i dr. 1999: 63). Pitanje postojanja standardne prozodijske norme proizlazi iz neusuglašenosti normativnih priručnika hrvatskog standardnog

jezika oko naglašavanja pojedinih riječi. Pranjković, tako, slobodno ističe da je ortoepska norma „već dugo najproblematičnija norma hrvatskoga standardnoga jezika“ (Pranjković 2001). Leksička, sintaktička i morfološka razina jezične su razine koje imaju više-manje stabilnu normu. Jedino su ortografska (pravopisna) i ortoepska (pravogovorna) norma problematične jer odstupaju od stroge standardizacije (Mićanović 2006: 100). Pravogovor se danas rijetko uči po standardnojezičnim pravilima (osim u školama). On se usvaja u socijalnodiferenciranoj okolini – pod utjecajem je regionalnog govora, razine obrazovanja i drugih socijalnih čimbenika pojedinca. Također, standardom ne govore svi govornici hrvatskoga jezika jer naglasne varijante koje su propisane često nisu u potpunosti prihvaćene: „Ako većina unutar jezične zajednice ne govori, ne prihvaća i ne želi učiti kodificiranu prozodiju, onda takvu kodifikaciju treba mijenjati: naime, proturječnost između kodifikacije i realne norme razrješava se ipak promjenom kodifikacije“ (Jedlička prema Mićanović, 2006: 102).

3.3. Povijest kodifikacije hrvatskog naglasnog sustava

Prvi kodifikator hrvatskog naglasnog sustava utemeljenoga na organskoj zapadnonovoštokavštini bio je Tomo Maretić, hrvatski jezikoslovni ujedinitelj Srba i Hrvata. Maretić u potpunosti preuzima Karadžić-Daničićevu akcentuaciju prilikom pisanja *Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1899.), jednog od kapitalnih djela hrvatskih vukovaca. Slično su učinili Ivan Broz i Franjo Iveković u *Rječniku hrvatskoga jezika* iz 1901. godine. Oni su preuzimali za svoja djela riječi i njihovo naglašavanje iz srpskoga jezika, odnosno iz Karadžićevih i Daničićevih narodnih djela, time ne odražavajući stvarnost hrvatskog književnoga jezika (Vukušić 1995: 104). Takva kodifikacija hrvatske prozodijske norme vrijedila je do sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća, kada se uvidjelo da Karadžić-Daničić-Maretićeva sistematizacija naglasnog sustava ne odražava hrvatsku jezičnu uporabu. Potvrđeno je postojanje organske zapadnonovoštokavštine, koja je postala osnovicom suvremenog hrvatskog standardnog jezika, ali „istraživanjem hrvatske uporabne norme došlo se do spoznaje da je ona prosijavanjem i pročišćavanjem organskoga zapadnonovoštokavskog naglašavanja od svega što je nesustavno, mjesno ili pokrajinsko uobličena kao hrvatsko književnojezično naglašavanje“ (Vukušić 1995: 106-7). Dakle, standardna prozodijska norma neorganski je idiom koji je lišen svih lokalnih izgovornih značajki, ali jezična demokratizacija dopušta modifikaciju kodificirane norme koja je proširena prihvatljivim naglasnim inačicama iz uporabne norme.

4. Naglasne dvostrukosti

Hrvatski naglasni sustav, iako je normiran, još uvijek za neke kategorije imenica nema jedno jedino prihvatljivo rješenje. Naime, njega karakterizira jezična elastičnost i gipka postojnost koja dopušta postojanje naglasnih inačica, odnosno dubleta (Martinović 2004: 319). Naglasne dvostrukosti ili dublete različite su naglasne inačice koje se pojavljuju u normativnopriručničkoj literaturi, prvenstveno rječnicima i gramatikama, a predmet ovoga rada i istraživanja bit će isključivo leksičke dublete, odnosno „naglasne dvostrukosti leksičkih jedinica u rječniku“ (Martinović 2004: 321).

Suvremena rječnička i normativnopriručnička literatura uglavnom se slaže da je u standardnome sustavu hrvatskog jezika neprihvatljiv silazni ton na nepočetnome slogu u riječi. Ipak postojanje je takvih naglasnih rješenja neminovno pa se silazni naglasak može zateći na nepočetnome slogu u imeničkoj kategoriji posuđenica (pr. *administrâtor, atašê, dirigènt*), stilističkih riječi kao što su uzvici (pr. *ahâ, ohò, ijû*), složenica (pr. *brodovlâsник, ranorânilac, očiglèdni*), složenih kratica (pr. *esadê, eserhâ, afežê*) i nekih stranih i domaćih imena (pr. *Voltêr, Lukrêcija, Marijâna*). No jezikoslovne rasprave o naglasnom inventaru i raspodjeli naglasaka pisale su se još devedesetih godina dvadesetoga stoljeća, kada su polemike o silaznom naglašavanju nepočetnih slogova vodili S. Vukušić, I. Škarić, G. Varošaneć-Škarić i Đ. Škavić u časopisu *Jezik* te H. Delaš u svome magistarskome radu (Martinović 2006: 250). Dakle, silazno nepočetno naglašavanje živo je u jezičnoj upotrebi, unatoč tomu što je riječ o rubnoj pojavi u jeziku koja krši temeljna pravila standardnojezičnog naglašavanja. U pokušaju rješenja tog normativnog problema pojavljuju se razne naglasne inačice u kojima dolazi do promjene tona ili mjesta naglasaka u riječi pa se tako javljaju naglasne dublete.

Dubletni likovi nerijetko se navode u rječnicima hrvatskoga jezika; najčešće uporabni likovi dolaze u zgradama. Ponekad je riječ i o tripletama, kada su navedena tri naglasna lika. No silazni naglasak na zadnjem ili središnjem slogu u tuđica ili složenica obilježjem je razgovornog stila i vrlo rijetko će biti zastupljen u rječnicima i gramatikama ili će biti naznačen, ali stilski obilježen (Martinović 2004: 320). Česta pojava rješavanja silaznog nepočetnog sloga pomicanje je naglasaka „ulijevo“ pri čemu on prelazi u kratkouzlazni naglasak (pr. *samoùprava, ventilâtor*), što ćemo i zamijetiti u dubletnim likovima u rječnicima.

Zoričić (1994.) također raspravlja o naglasnim kolebanjima i dubletama u leksikografiji, koja biva usko povezana s akcentologijom. Navodi da rješenje nije ići iz krajnosti

u krajnost pa navesti samo jedan prihvatljivi ili sve prihvatljive naglasne likove u rječnicima. Rješenje vidi u hijerarhijskoj ljestvici naglasnih likova: standardno – dubliranje – stilska rezerva – nestandardno (Zoričić 1994: 232), a kao središnje rješenje navodi dubliranje. Trebala bi se navoditi uz dubletne likove i njihova stilska obilježnost kako bi se lakše standardizirala norma i odvojila od jezične upotrebe: „sve je dobro, ali sve nije jednako vrijedno... (. . .) kad se zna što je književno, kada je jasno što je stilski neutralno, a što stilski obilježeno, kad se zna što ima koju stilsku vrijednost, tad norma može biti slobodnija“ (Babić prema Zoričić, 1994: 230).

5. Silazno nepočetno naglašavanje posuđenica

Sloj posuđenica u hrvatskome jeziku varira od jezično neprilagođenih tuđica do potpuno asimiliranih usvojenica. Posuđenice često prilikom ulaska u hrvatski sustav standardnoga jezika zahtijevaju prilagođavanje hrvatskome naglasnome sustavu jer nerijetko sadrže silazne naglaske na nepočetnim slogovima, što krši jedno od temeljnih pravila o naglašavanju u hrvatskoj prozodiji. Puristički se stav suprotstavlja prilagodbi stranih riječi hrvatskome naglasnome sustavu jer se smatra da ukoliko želimo što prije pronaći zamjenu novoj, stranoj riječi, tada je bolje da se ona ne usustavljuje i da se ne potpomaže njezina asimilacija (Škarić 2006: 77). Protuslovna mišljenja jezikoslovaca zagovaraju da se sačuva trag o njihovu stranom prozodijskom podrijetlu i ujedno prihvaćanje tih stranih riječi sa svojim izvornim naglaskom i njihovo izjednačavanje s drugim hrvatskim riječima. Jezikoslovci u *Hrvatskome jezičnom savjetniku* sa svoga standardološkoga gledišta smatraju da su „silazni naglasci u nepočetnim slogovima nenormalni, a posuđenice naglasnom prilagodbom (...) postaju (normalnim) hrvatskim riječima“ čijem se izjednačavanju stranog i hrvatskog naglasnog sustava oni protive (Barić i dr. 1999: 72-3). S druge strane, Ivo Škarić u svome jezičnome priručniku *Hrvatski govorili!* zagovara sociolingvistički stav, koji kaže da „hrvatski jezični osjećaj“ dopušta zadržavanje prozodijskog traga (silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima) u posuđenim riječima kako se ne bi remetio ritmički slijed u rečenici i dolazilo do neprirodnog izgovaranja jer je silazni naglasak na nepočetnim slogovima u riječi postao dio organskog govora izvornih govornika hrvatskoga jezika (Škarić 2006: 77-80).

Odlika „obrazovanih“ i „kultiviranih“ ljudi, prema *Hrvatskome jezičnome savjetniku*, nije da zadržavaju prozodijske tragove stranog porijekla, odnosno „tuđe“ naglaske (Barić i dr. 1999: 72). Na taj način ne pričaju normativno hrvatski jer te riječi nisu prilagođene. Međutim, Škarić tvrdi suprotno – upravo je odlika kompetentnih i obrazovanih govornika da govori „jezički osjećajno“, odnosno da zadržavaju silazne naglaske na nepočetnim slogovima gdje je to u rečenici ritmički potrebno i skladno s drugim dijelovima slijeda (Škarić 2006: 80). Obrazovani ljudi gradske sredine koji se koriste tuđicama također silazne naglaske primijenjuju i u usvojenicama: *aviôn, bombôn, kandidât, studënt, konflikt, koreogrâf*. Isto se tako i u domaćim riječima pojavljuju silazni naglasci na nepočetnim slogovima: *novčanîk, okvîr, čarobnjâk, izdavâč* i druge. (Barić i dr. 1999: 72). Takva uporabna prozodija može se označiti karakterističnom za, primjerice, zagrebački govor, gdje se jasno može čuti izgovor sa silaznim naglascima.

6. Istraživanje – naglasne (ne)ujednačenosti u rječnicima hrvatskog suvremenog jezika

6.1. Opis metodologije i ciljevi

U ovome istraživanju analizirat će se naglasne dvostrukosti i kolebanja u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika. Pretpostavka je da se suvremeni rječnici pridržavaju pravila koje nalaže da silazni naglasci ne dolaze na nepočetnim slogovima. Ipak, odstupanje od tog pravila očekuje se u kategoriji složenica kod kojih se silazni naglasak može nalaziti i na drugom dijelu složenice, bilo imeničke ili pridjevne, i u posuđenicama koje su prilagodbom naglasnom sustavu hrvatskog jezika dobile četiri moguće naglasne inačice, od kojih su neke više, neke manje standardne i normativno prihvatljive:

1. metatonija kroz metataksu – izvorni silazni naglasak na nepočetnome slogu prebacuje se na slog naprijed te dolazi do metatonije, tj. promjene tona u uzlazni naglasak (pr. *ambàsādor*);
2. metatonija – izvorni silazni naglasak mijenja tonsko kretanje, tj. mijenja se ton u uzlazni naglasak na istome slogu, ako taj slog nije posljednji (pr. *ambasádor*);
3. neoslabljeno pomicanje naglasaka na početni slog – brzi, čelni naglasak (pr. *āmbasādor*);
4. izvorni silazni nepočetni slog (pr. *ambasādor*).

Metoda ovoga istraživanja bit će analiza korpusa riječi prikupljenih iz triju suvremenih hrvatskih rječnika: *Rječnika hrvatskoga jezika* u izdanju Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža i Školske knjige i uredništvu Jure Šonje iz 2000. godine, *Školskoga rječnika hrvatskoga jezika* tiskanoga 2012. godine pod nakladništvom Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Školske knjige te *Hrvatskog jezičnog portala* čija je rječnička baza nastala na temelju leksikografskih izdanja Novog Libera i Vladimira Anića u proteklih petnaest godina.

Riječi iz Šonjina rječnika, *Školskog rječnika* i HJP-a (kako ćemo ih skraćeno nazivati) razvrstane su u tablicama po kategorijama koje su podijeljene na temelju sufiksa, tj. dočetaka posuđenica i složenica. Bit će provedena njihova naglasna analiza te će se naposljetku donijeti zaključak iz analiziranog korpusa.

Ciljevi istraživanja bit će utvrditi:

- u kojim se rječnicima javljaju dubletni ili čak tripletne oblike;
- donosi li rječnik naglasni lik sa zanaglasnom dužinom ili bez nje;

- je li rječnik u skladu sa standardnojezičnom normom ili donosi naglasne likove iz uporabne norme;
- jesu li u zgradama nestandardni, uporabni oblici ili standardno prihvatljivi oblici;
- javljaju li se oblici sa silaznim naglaskom na posljednjem ili središnjem slogu;
- jesu li i u kojoj mjeri analizirani rječnici normativno-preskriptivni.

U *Školskome rječniku* očekuje se strogo poštivanje standardne prozodijske norme što je natuknuto u uputama rječnika: „Pri naglašavanju **strogo smo se držali standardnojezične norme** [istaknula K. K.] utemeljene na novoštokavskim naglasnim pravilima tako da čak ni u posuđenicama nisu navedeni likovi s naglaskom na zadnjem slogu ni oni sa silaznim naglaskom u sredini riječi, ponajprije zato što bi nesustavno kršenje norme nepotrebno narušilo sustav.“ (*Školski*, 2012: XIV).

Što se tiče *Hrvatskog jezičnog portala*, među ostalim baziranoga na trima uzastopnim izdanjima Anićeve rječnika, Bratoljub Klaić navodi da je „Najpotpuniji i **najbliži suvremenom hrvatskom govoru** [istaknula K. K.] i jeziku Anićeve *Rječnik hrvatskoga jezika...*“ (Klaić 2013: 34). U njemu se pretpostavlja ustupak i uporabnim oblicima. Uputa o naglašavanju u Šonjinom rječniku nije navedena, no do nje će se doći kroz naglasnu analizu.

Ciljevi su, dakle, uočiti dvostrukosti u naglašavanju imenica i pridjeva određenih kategorija koje će pokazati neujednačenosti u rječnicima i odrediti normiranost/uporabnost suvremenog hrvatskog jezika u najnovijim priručnicima. Analizirat će se naglasci u posuđenicama i naglasci u složenicama suvremenog hrvatskog jezika.

6.2. Analiza posuđenica

Prije naglasne analize potrebno je terminološki raščlaniti pojmove posuđenica, tuđica i usvojenica te zašto će se nadalje u radu koristiti termin posuđenica.

Posuđenice su sloj stranih riječi koje u hrvatskom jeziku zauzimaju središnje mjesto između tuđica i usvojenica (Škarić 2006: 77). Tuđice su fonološki i morfološki neprilagođene riječi hrvatskomu jeziku; one se ritmički i pravopisno razilaze od ostatka rečenice te se ne osjećaju dijelom hrvatskoga jezika: *playback, per se, John Kennedy*.¹ Usvojenice su se, pak, u

¹ Prema podjeli Blaženke Martinović (Martinović 2006: 250) navedene riječi pripadale bi kategoriji stranih riječi, a ostale riječi razvrstale bi se prema kategorijama posuđenica: tuđice, prilagođenice i usvojenice. Podjela riječi stranoga podrijetla ovisi od autora do autora. U ovom radu priklonit će se Škarićevoj podjeli na posuđenice, tuđice

potpunosti naglasno i pravopisno prilagodile hrvatskome jeziku te „se ne osjećaju kao tuđe (npr. *sat, kat, šećer, škola*)“ (Škarić 2006: 77). Posuđenice su u nerazrješnom položaju u jeziku; njihovo normiranje još je uvijek u procesu te je rezultat jezično-političke odluke. Posuđenicama se pronalaze naglasna rješenja u okviru standardnojezične naglasne norme, ali poneka su u skladu s uporabnom normom. One se u jeziku najčešće osjećaju kao žargonizmi, urbanizmi i znakovi naobrazbe.

6.2.1. Posuđenice s finalnim konsonantskim skupinama

Posuđenice s finalnim konsonantskim skupinama često završavaju na konsonantske skupine: *-nt, -st, -nš (rèvanš), -kl (spektàkl), -kt (dijàlekt)*.

Tablica 1. Posuđenice s finalnim konsonantskim skupinama

HJP	Šonjin rječnik	Školski rječnik
<i>asistent (asistènt)</i>	<i>asistent</i>	<i>asistent</i>
<i>stùdent</i>	<i>stùdent</i>	<i>stùdent</i>
<i>cirkùsant</i>	<i>cirkùsant</i>	<i>cirkùsant</i>
<i>ràsist</i>	<i>ràsist</i>	<i>ràsist</i>
<i>detèrdžent (deterdžènt)</i>	<i>detèrdžent</i>	<i>detèrdžent</i>

U prethodnim primjerima u sva tri rječnika, HJP-u, Šonjinu i Školskom, navedeni su metatonirani naglasni oblici s metataksom – naglasak je pomaknut za jedan slog ulijevo i metatoniran u kratkouzlazni, što je u skladu sa standardnojezičnom normom.

Ipak, HJP donosi dublete u dva primjera te se u zagradi javlja uporabni lik sa silazni naglaskom na posljednjemu slogu, što nije u skladu s kodificiranom normom, ali je funkcionalno razlikovno, odnosno obilježje je razgovornog stila.

6.2.2. Posuđenice na samoglasnike *-e, -i, -u, -o*

Bratoljub Klaić još 1955. u časopisu *Jezik* objavljuje stručni rad pod nazivom *O deklinaciji i akcentuaciji tuđica muškoga roda na samoglasnik* te njime problematizira pitanje normativnog naglašavanja posuđenica koje završavaju samoglasnikom. Priručnička literatura tadašnjega dvadesetoga stoljeća razilazila se u naglašavanju nominativa ovih imenica (Klaić

i usvojenice te će se primarno analizirati ono što smo odredili posuđenicama u hrvatskome jeziku i samim time izdvojili iz rječnika.

1995: 72) pa ne čudi ni da je to slučaj suvremenog hrvatskog standardnog jezika u dvadeset i prvome stoljeću.

Tablica 2. Posuđenice na samoglasnike *-e, -i, -u, -o*

HJP	Šonjin rječnik	Školski rječnik
<i>sàkō (sakô)</i>	<i>sàkō</i>	<i>sàkō</i>
<i>pìrē (pirê)</i>	<i>pìrē</i>	<i>pìrē</i>
<i>èmu</i>	<i>èmu</i>	<i>èmu</i>
<i>nàndu</i>	<i>nàndu</i>	<i>nàndu</i>
<i>tàksi</i>	<i>tàksi</i>	<i>tàksi</i>

HJP, Šonjin rječnik i Školski rječnik donose oblike posuđenica na samoglasnike kod kojih se jednosložni i dvosložni naglasni oblici na *-u* i *-i* javljaju s čelnim, kratkosilaznim brzim naglaskom (ne bilježe zanaglasnu dužinu osim u genitivu množine; pr. *èmuā, nàndūā*). Na primjeru *taksi*, HJP i Školski rječnik donose naglasni oblik *tàksi* s oslabljenim, kratkouzlaznim sporim naglaskom na početnome slogu. Ove imenice bez problema prilagođene su našem naglasnom sustavu.

Sva tri rječnika navode kod posuđenica na *-o* i *-e* normativni naglasni oblik s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu i zanaglasnom dužinom koja čuva prozodijsko mjesto izvornog naglaska (*sàkō* i *pìrē*). One su ipak sačuvala prozodijski trag jezika davatelja ili prenositelja.

HJP ponovno u zagradama donosi dublete uporabnih, razgovornih oblika sa silaznim posljednjim slogom u riječi (na primjeru *sakô* i *pirê*).

6.2.3. Posuđenice na *-or*

Naglašavanje posuđenica na *-or* bilo je predmetom žustre polemike dvaju neistomišljenika Moskatela i Brozovića, čiji članci o naglašavanju posuđenica na *-or* u hrvatskom jeziku izlaze još davne 1954. i 1955. godine u istom godištu časopisa *Jezika* (Pranjković 2001). Moskatelo smatra da je prilagođavanje posuđenica na *-or* hrvatskom jeziku, pri čemu dolazi do metatoniranja u kratkouzlazni, spori naglasak i prebacivanje mjesta naglaska na treći slog od kraja, samo rezultat „teoretičara“ i ne može zaživjeti u jeziku. Zatim navodi da hrvatskim izvornim govornicima živ jezični osjećaj nalaže zadržavanje silaznog naglaska na

središnjem slogu te da novoštokavci u praksi „ostaju kod stranog akcenta u tim riječima“ (Pranjković 2001).

Brozović (1955.) uzvraća Moskatelovim tvrdnjama govoreći da metatonirani prebačeni spori naglasak (*moralizātor*) nije samo proizvod nekakvih „teoretičara“ jer i sama teorija vremenom proizlazi iz prakse. Tako kodificiranom normom, odnosno „centralnom štokavštinom“ postaje pravilno *moralizātor*. Ipak Brozović nije mogao predvidjeti ili zanemariti današnja prozodijska kretanja u kojima mnogi štokavski govori (pa čak i centralnoštokavski) generiraju i zadržavaju silazni naglasak na pretposljednem slogu u riječi. U štokavskim je govorima za njih oduvijek postojala „unutarnja prozodijska potencija“ (Pranjković 2001) pa ih, stoga, treba prihvatiti jezičnom praksom. Ona krajnja, stroga „centralna novoštokavština“ uglavnom standardno prihvatljivima uzima oblike kao što su *moralizātor*, no nije dobro propisivati samo takvu centralnu štokavštinu i u potpunosti zanemariti postojanje „perifernih“ štokavskih govora koji dopuštaju silazne naglaske na nepočetnim slogovima (*moralizātor*) te time odražavaju novoštokavsku jezičnu zbilju.

Tablica 3. Posuđenice na -or

HJP	Šonjin rječnik	Školski rječnik
<i>adminìstrātor (administrátor)</i>	<i>adminìstrātor</i>	<i>adminìstrātor</i>
<i>telèvīzor (televīzor)</i>	<i>telèvīzor</i>	<i>telèvīzor</i>
<i>ambàsādor</i>	<i>ambàsādor</i>	<i>ambàsādor</i>
<i>manipùlātor (manipulātor)</i>	<i>manipùlātor</i>	<i>manipùlātor</i>
<i>kalkùlātor (kalkulātor)</i>	<i>kalkùlātor</i>	<i>kalkùlātor</i>

Sva tri rječnika kao primarne oblike donose metatonire naglasne oblike s metataksom – preneseni, kratkouzlazni naglasak na trećem slogu od kraja riječi sa zanaglasnom dužinom na izvornom mjestu dugog naglasaka, što je u suglasju s kodificiranom novoštokavskom normom (*adminìstrātor*, *telèvīzor*, *ambàsādor* itd.).

HJP kod posuđenica na -or dodatno bilježi dubletne oblike sa silaznim naglascima na nepočetnome slogu (*televīzor*, *manipulātor* i *kalkulātor*), što bi bila odlika jezične uporabe i razgovornoga stila. Osim njih, HJP navodi kao dubletni oblik adaptiranog, metatoniranog silaznog naglasaka u dugouzlazni na primjeru naglasnog lika *administrátor*, čime se zadovoljava standardna prozodijska norma koja teži da naglasci ostanu na izvornom slogu u posuđenici.

6.2.4. Posuđenice na -ij

Naglasna kolebanja u posuđenica na -ij zamjetna su i u okvirima kodificirane, standardnojezične norme, ali i u okvirima uporabne norme pa se tako javlja čak šest naglasnih inačica: „*magistêrij, magistêrīj, magìstērij, magìstērīj, magistérij i magistérij*“. To su likovi s prenesenim, neprenesenim i adaptiranim naglaskom, bez naglasne dužine ili s njom“ (Vukušić 1995: 188). Metatonija s metataksom, odnosno preneseni naglasak, i metatonija, adaptirani naglasak, dio su preskriptivne standardne novoštokavske norme, sa zanaglasnom dužinom ili bez nje. Nepreneseni, dugosilazni naglasak na izvornom, središnjem slogu u riječi dio je uporabne norme, sa zanaglasnom dužinom ili bez nje (Vukušić 1995: 189).

Zanaglasna dužina na sufiksu -ij nestalna je jer se ne javlja u cijeloj imeničkoj paradigmi, nego samo u nominativu i akuzativu jednine. Mali je broj imenica u hrvatskom standardnom književnom jeziku i novoštokavskim govorima, istovjetan ovim posuđenicama, koje bilježe tu nestalnu zanaglasnu dužinu na posljednjem slogu u riječu, a ona se češće tada bilježi u stilističke svrhe. Uglavnom se danas u hrvatskoknjiževnom naglašavanju izostavlja dužinu na -ij te se time hrvatski naglasni sustav pojednostavljuje. Tada zapravo takve riječi bez nestalne dužine na posljednjem slogu prestaju biti pravim tuđicama i postaju prilagođenicama (Vukušić 1995: 191).

Tablica 4. Posuđenice na -ij

HJP	Šonjin rječnik	Školski rječnik
<i>kòlējij</i>	<i>kòlējīj (kòlējij)</i>	<i>kòlējij</i>
<i>oràtōrīj (oratōrīj)</i>	<i>oràtōrīj (oràtōrij)</i>	<i>oràtōrij</i>
<i>sòlstīcīj</i>	<i>sòlstīcīj (sòlstīcij)</i>	<i>sòlstīcīj</i>
<i>magìstērij (magistērij)</i>	<i>magìstērīj (magistērij)</i>	<i>magìstērij</i>
<i>opservàtōrīj (opservatōrīj)</i>	<i>opservàtōrīj (opservatōrij)</i>	<i>opservàtōrij</i>

Školski rječnik donosi prenesene, kratkouzlazne naglaske na trećem slogu od kraja riječi bez zanaglasne dužine na -ij. *Šonjin rječnik* donosi prenesene naglaske sa zanaglasnom dužinom i bez nje, bilježeći tako u zagradama pojednostavljene oblike bez dužine. HJP u prvom naglasnom liku donosi također metatoniju s metataksom, odnosno prenesene naglaske, ali ponegdje ih donosi sa zanaglasnom dužinom na -ij, a negdje bez nje. Time su sva tri rječnika suvremenog hrvatskog jezika ispoštovala standardnojezičnu propisnu normu.

Jedino HJP kod pojedinih primjera donosi dubletne, neprenesene naglasne likove s dugosilaznim naglasnim slogom izvorne riječi koji su dio uporabne norme te ih bilježi sa

zanaglsnom dužinom ili bez nje (nestalnost zanaglasne dužine koleba se i u propisnom i u uporabnom liku).

6.2.5. Posuđenice iz španjolskog jezika

U ovim posuđenicama dvije su skupine riječi, one koje su zadržale izvorno mjesto naglasaka i metatonirale ga te one koje su promijenile mjesto naglasaka s obzirom na naglasak u izvornoj španjolskoj riječi.

Tablica 5. Posuđenice iz španjolskog jezika

HJP	Šonjin rječnik	Školski rječnik
<i>kòndor</i>	<i>kòndor</i>	<i>kòndor</i>
<i>kàkao (kakào)</i>	<i>kàkao</i>	<i>kàkao</i>
<i>ùragān</i>	<i>uràgān (ùragān)</i>	<i>ùragān</i>
<i>èmbārgo (embàrgo)</i>	<i>èmbargo</i>	<i>embàrgo</i>
<i>tàngo</i>	<i>tàngo (tàngo)</i>	<i>tàngo</i>

U prvoj skupini španjolskih posuđenica s neprenesenim naglaskom, riječi „su zadržale izvorno mjesto naglasaka i prilagodile ga kratkosilaznim naglaskom“ (Bašić, Grković 2017: 78): *tàngo*, *kòndor* (brzi, čelni naglasak) ili su „zadržale izvorno mjesto i prilagodile ga kratkouzlaznim, dugouzlaznim ili dugosilaznim naglaskom“ (Bašić, Grković 2017: 78): *embàrgo* u *Školskom rječniku* (metatonija u kratkouzlazni) i *tàngo* u Šonjinu rječniku (metatonija u dugosilazni). Najveći je postotak riječi iz korpusa Bašić, Grković (2017) upravo zadržao mjesto izvornog španjolskog naglasaka – HJP 72% i Šonjin rječnik 64% (Bašić, Grković 2017: 79).

U drugoj skupini su španjolske posuđenice s prenesenim naglaskom riječi, odnosno promijenjenim mjestom naglasaka: *èmbārgo*, *kàkao* i *ùragān*. Do oslabljenog pomicanja, odnosno metatonije s metataksom dolazi na klasičnim primjerima *èmbārgo* i *kàkao* te Šonjinu primjeru *uràgān* (*kàkao* u svim trima rječnicima ne bilježi zanaglasnu dužinu, kao ni *èmbargo* u Šonjinu rječniku). S druge strane, neoslabljeno je pomicanje na početak riječi na primjeru *ùragān* u HJP-u i *Školskome rječniku* te u dubletnom obliku u Šonjinu rječniku.

Dubletni, „zabranjeni“ silazni oblici na središnjem slogu zabilježeni su samo u HJP-u (*kakào*, *embàrgo*) i to u 2% riječi (Bašić, Grković 2017: 79). Oni su dijelom uporabne norme.

6.2.6. Posuđenice iz francuskog jezika

Tablica 6. Posuđenice iz francuskog jezika

HJP	Šonjin rječnik	Školski rječnik
<i>alijansa (alijànsa)</i>	<i>alijànsa</i>	<i>alijànsa</i>
<i>pàkēt</i>	<i>pàkēt</i>	<i>pàkēt</i>
<i>renesànsa (renesànsa)</i>	<i>renesànsa</i>	<i>renesànsa</i>
<i>šampiōn</i>	<i>šàmpiōn</i>	<i>šampiōn</i>
<i>navìgātor (navìgātor)</i>	<i>navìgātor</i>	<i>navìgātor</i>

Kod posuđenice iz francuskog jezika najčešće dolazi do metatonije uz metataksu, tj. u naglasnim likovima prevladava preneseni oslabljeni naglasak. Naime, u naglasnim likovima kao što su: *pàkēt*, *šampiōn*, *navìgātor*, *alijansa* dolazi do prenošenja oslabljenog, kratkouzlaznog naglasaka za jedan slog ulijevo od izvornog naglasaka, a u Šonjinu rječniku na primjeru *šàmpiōn* dolazi do prenošenja oslabljenog naglasaka na čelni slog. Prilikom naglasnog prilagođavanja jeziku primatelju (hrvatskome jeziku) „očuvat će se i izvorno mjesto naglasaka uz pomoć zanaglasne dužine“ (Zvonar 2017: 14), što je vidljivo u gotovo svim prethodno nevedenim primjerima (osim u primjeru *alijansa* na HJP-u).

Čest je primjer i metatoniranja izvornoga silaznoga naglasaka na nepočetonome slogu: *alijànsa* (Šonje i Školski), *renesànsa* (sva tri rječnika), što nije odlika čvrste „centralne novoštokavštine“ i Pranjković (2001) naziva obilježenim, ali je svejedno dijelom kodificirane norme.

Silazne naglaske na nepočetonom slogu, neuklopljene u standardnojezični naglasni sustav (Zvonar 2017: 14), donosi jedino HJP u dubletnim likovima: *alijànsa*, *renesànsa* i *navìgātor*. Takvih primjera općenito je u rječničkom korpusu malo, ali zastupaju uporabnu normu.

6.2.7. Posuđenice iz klasičnog jezika s dvoglasom *au*

Posuđenice koje je hrvatski jezik posudio iz klasičnih jezika trebale bi imati grčke i latinske naglaske. Ta specifičnost vidljiva je kod dvoglasa *au* koji nosi naglasak na prvom samoglasniku, ali takav dvoglas ne postoji u hrvatskome jeziku i stoga je suludo govoriti o naglascima na riječima kao što su *àukcija*, *âuto*, *nâutika*, *hidrâulika*. Ti naglasci prilagođeni su

hrvatskome naglasnome sustavu i svrstani u naglasne inačice; pa tako se riječi *naùtika* i *hidraùlika* naglašavaju po modelu riječi *lovòrika*, *perùnika*. One ne zadržavaju strani naglasak jer se on u nekim slučajevima kosi s pravilom o nedolaženju silaznih naglasaka na nepočetnome slogu, na primjer *hidràulika*.

Tablica 7. Posuđenice iz klasičnih jezika s dvoglasom *au*

HJP	Šonjin rječnik	Školski rječnik
<i>aùkcija</i> (<i>àukcija</i>)	<i>àukcija</i>	<i>àukcija</i>
<i>naùtika</i> (<i>nàutika</i>)	<i>nàutika</i>	<i>nàutika</i>
<i>hidraùlika</i>	<i>hidràulika</i>	<i>hidraùlika</i>

U Šonjinu rječniku naglasak je zadržan na izvornom prvom samoglasniku *a*, ali je metatoniran u kratkouzlazni naglasak. Takvi oblici sa sačuvanim mjestom naglasaka u HJP-u dolaze u dubletnom obliku, a primarni je oblik prilagođavanjem našem naglasnom sustavu postao preneseni, kratkouzlazni naglasak na samoglasniku *u*. *Školski rječnik* u primarnom obliku donosi i jedno i drugo rješenje. Svi navedeni oblici u skladu su s naglasnim inačicama kodificirane norme jer nema pojave kratkosilaznog naglasaka na nepočetnome slogu.

6.3. Analiza složenica

Složenice su, također, nestabilna naglasna kategorija koja je proširena naglasnim dubletama (dvostrukostima). Složenice se bez obzira na svoje sastavnice (imeničke i pridjevne) ponašaju kao jednostavne riječi sastavljene od dva dijela od kojih je samo jedan naglašen; dakle, ispoštovano je pravilo o dolasku jednog naglasaka na jednoj riječi. U složenicama se ne uspostavlja odnos između glavnog i sporednog dijela, kao što je to u polusloženicama kod kojih se javlja naglasak i na prvom i na drugom dijelu (Barić i dr. 1999, 71).

Prozodijski obris kod dugačkih složenica bilježi pojavu dubletnih, a ponekad i tripletnih naglasnih oblika složenica. U naglasnome sustavu moguća je pojava do četiri naglasna oblika složenica: kratkouzlaznog naglasaka na spojniku složenice (pr. *novògrčkī*); neoslavljenog prenesenog čelnog, brzog naglasaka (pr. *nòvogrčkī*); nepresenog kratkosilaznog naglasaka na drugoj osnovi (pr. *novogrčkī*) te preinačenog, metatoniranog naglasaka u kratkouzlazni na drugoj osnovi u složenici (pr. *novogrčkī*).

U rječnicima se uglavnom pojavljuju naglasna kolebanja oko naglasnog oblika s kratkouzlaznim naglaskom na spojniku te naglasnog oblika s čelnim, brzim naglaskom. U dubletnim oblicima ponekad se jednomu, a ponekad drugomu daje prednost. Škarić (2006: 129) smatra da je učestaliji oblik s čelnim naglaskom, a manje učestao oblik s naglaskom na spojnici, iako oba smatra „općejezičnima i standardnima“ (Škarić 2006: 324). Martinović također prenesenom neoslavljenom naglasku daje prednost, ali naglasak na spojniku ne uzima standardnim jer se on „bilježi u biranijemu izričaju stilske obilježenosti“ (Martinović 2004: 324).

6.3.1. Imeničke složenice

U imeničkih složenica prednost se daje čelnome naglasku na početku riječi, a sve se više napušta naglasak na spojniku složenica u domaćem leksiku (Barić i dr. 1999, 74). One će se podijeliti i analizirati prema njihovim sufiksima.

6.3.2. Imeničke složenice na *-ik* i *-nik*

Imeničke složenice na *-ik* i *-nik* unutar hrvatskog naglasnog sustava mogu se pojaviti u tri oblika. Jedan je od oblika „nenormativni“ oblik s dugosilaznim naglaskom na nepočetnom, odnosno preposljednjem slogu (*krivovjèrnik*). Potom se javlja manje učestali oblik s naglaskom na slogu ispred spojnika složenice (*krivòvjernik*). Naglasak u skladu s upravnom normom onaj je s čelnim, kratkosilaznim naglaskom (*krìvovjernik*).

Tablica 8. Imeničke složenice na *-ik* i *-nik*

HJP	Šonjin rječnik	Školski rječnik
<i>kućèvlāsnīk (kućevlāsnīk)</i>	<i>kućèvlasnīk (kùćevlasnīk)</i>	-
<i>klorovòdīk</i>	<i>klorovòdīk</i>	<i>klorovòdīk</i>
<i>krivòkletnīk</i>	<i>krivòkletnīk</i>	<i>krivòklētnīk</i>
<i>blagòvjesnīk</i>	<i>blagòvjesnīk</i>	-
<i>prāvovjèrnīk</i>	<i>prāvovjèrnīk (pravòvjèrnīk)</i>	-

HJP i Šonjin rječnik nedosljedno donose naglasne likove s naglaskom na spojniku i naglaskom ne čelnom slogu. Šonjin rječnik donosi samostalne likove s naglaskom na spojniku, ali i dublete u kojima se nesustavno prenose naglasci sa spojnika na čelni slog. Školski rječnik

ne donosi dublete te se u ovih složenica javlja samo preneseni, oslabljeni naglasak na spojniku. HJP donosi u dubleti razgovorni, uporabni oblik sa silaznim naglaskom na nepočetnome slogu.

6.3.3. Imeničke složenice sa sufiksom *-je*

Slično tome, javljaju se imeničke složenice sa sufiksom *-je* u dva naglasna oblika. Već je poznato, onaj s naglaskom ispred spojnika složenice, koji je stilski obilježen (*milòzvučje*) i drugi, koji je standardnojezični oblik, s kratkim, brzim, čelnim naglaskom (*mīložvučje*) (Barić i dr. 1999: 80).

Tablica 9. Imeničke složenice sa sufiksom *-je*

HJP	Šonjin rječnik	Školski rječnik
<i>bīstroūmlje (bistròūmlje)</i>	-	-
<i>ròdoljūblje</i>	<i>ròdoljūblje</i>	<i>ròdoljūblje</i>
<i>čāstohlēplje</i>	<i>čāstohlēplje (častòhlēplje)</i>	<i>čāstohlēplje</i>
<i>višèglāsje</i>	<i>višèglāsje (višèglāsje)</i>	<i>višèglāsje</i>
<i>hòdočašće</i>	<i>hòdočašće (hodòčašće)</i>	<i>hodòčašće</i>

HJP i Šonjin rječnik u većini naglasnih oblika složenica na *-je* donosi oblik s čelnim brzim naglaskom, dok se on u Šonjinu rječniku u većini rječničkih natuknica dublira u oblik s oslabljenim naglaskom na spojniku. *Školski rječnik* donosi samo jedan lik, koji se koleba između naglasaka na spojniku i čelnog naglasaka. Zanaglasna dužina sustavno se pojavljuje na mjestu nekadašnjeg silaznog nepočetnog naglasaka na preposljednjem slogu u riječi (osim na primjeru *hòdočašće* u HJP-u).

6.3.4. Imeničke složenice sa sufiksom *-Ø*

Imeničke složenice koje završavaju na *-kāz-Ø*, *-mēt-Ø*, *-pīs-Ø* (Zoričić 1994: 232) imaju dvostruke naglaske: čelni, kratkosilazni, neoslabljeni naglasak i oslabljeni naglasak na spojniku složenice. Kod ovih imenskih složenice, koje su trosložne pa čak i dvosložne, nerijetko dolazi do odsutnosti zanaglasnih dužina na krajnjem slogu u složenici. To je rezultat naglasnih kretnji u hrvatskome standardnome jeziku koje teže pojednostavljivanju jezičnog sustava i

posljedica razgovornog procesa neštokavaca i nenovoštokavaca pa danas i onih krajnjih, „centralnih“ štokavaca.

Tablica 10. Imeničke složenice sa sufiksom -Ø

HJP	Šonjin rječnik	Školski rječnik
<i>životòpis (životopis)</i>	<i>životòpis (životopis)</i>	<i>životòpis</i>
<i>pùtopīs</i>	<i>pùtopīs</i>	<i>pùtopīs</i>
<i>jugozápad</i>	<i>jugozápad</i>	<i>jugozápad</i>
<i>hvàlospjēv</i>	<i>hvàlospjev</i>	<i>hvàlospjēv</i>
<i>nògomēt</i>	<i>nògomēt</i>	<i>nògomēt</i>

U sva tri rječnika prevladavaju čelni neoslabljeni naglasni likovi sa zanaglasnom dužinom *pùtopīs*, *nògomēt*, *hvàlospjēv* (jedino *hvàlospjev* u Šonje gubi dužinu), osim na primjeru *životòpis* u kojemu se prednost daje oslabljenom naglasku na spojniku, a čelni naglasni lik *životopis* donosi se u dubleti u Šonjinom rječniku i HJP-u (također bez naglasne dužine). Primjer *jugozápad* javlja se s metatoniranim naglaskom na nekadašnjem dugosilaznom slogu, ali su takvi primjeri rubni u hrvatskome jeziku i uporabnoj normi hrvatskog standardnog jezika (Pranjković 2001).

6.3.5. Imeničke složenice sa sufiksom -ost

Sličan slučaj, kao i sa svim prethodno analiziranim složenicama, javlja se i kod složenica na -ost koje u rječnicima ne pronalaze jednoznačno rješenje. Javljaju se čak tri naglasna oblika: naglasak na spojniku složenice, neoslabljeni čelni naglasak i metatonirani dugouzlazni naglasak iza spojnika ili na spojniku: *istòvjetnōst*, *ìstovjetnōst* i *istovjétnōst*. Uglavnom se sustavno bilježi i zanaglasna dužina na -ōst.

Tablica 11. Imeničke složenice sa sufiksom -ost

HJP	Šonjin rječnik	Školski rječnik
<i>čàstohlepnōst (častóhlepnošt)</i>	<i>čàstohlepnōst</i>	<i>čàstohlēpnōst</i>
<i>jèdnodušnōst (jednòdušnošt)</i>	<i>jèdnodušnōst</i>	-
<i>istòvjetnōst</i>	<i>ìstovjetnōst</i>	<i>istòvjetnōst</i>
<i>dugotrájnošt</i>	<i>dugotrájnošt</i>	<i>dugòtrājnošt</i>
<i>màloljetnōst</i>	<i>màloljetnōst</i>	<i>malòljetnōst</i>

HJP nesustavno daje prednost čelnom, brzom naglasku u složenici te u dubletu donosi naglasni lik s naglaskom na spojniku (*jednòdušnòst*). Šonjin rječnik i *Školski rječnik* ne bilježe dublete. U Šonjinom su rječniku analizirani primjeri uglavnom s čelnim, brzim naglaskom, a u *Školskome rječniku* prevladavaju primjeri s naglaskom na spojniku. Treći naglasni oblik, metatonirani dugouzlazni naglasak, javlja se iza spojnika na primjeru *dugotrájnoš* u HJP-u i Šonjinu rječniku te na spojniku *častòhlepnòst* u dubletu HJP-a.

6.3.6. Pridjevne složenice

Pridjevne složenice, kao i imeničke složenice, sve rjeđe zadržavaju naglasak na spojniku pa naglasak sa spojnika složenice prelazi na početak riječi i ostvaruje se kao kratkosilazni naglasak (npr. *međuratnī* prelazi u *měđuratnī*).

6.3.7. Pridjevne složenice određenih pridjeva na *-ni* i *-ki*

Tablica 12. Pridjevne složenice na *-ni* i *-ki*

HJP	Šonjin rječnik	Školski rječnik
<i>měđuratnī</i>	<i>měđuratnī</i>	<i>měđuratnī</i>
<i>rimokàtoličkī</i>	<i>rimokàtoličkī</i>	<i>rimokàtoličkī</i>
<i>takòzvānī</i>	<i>takòzvānī (tàkozvānī)</i>	<i>takòzvānī</i>
<i>nòvogrčkī</i>	<i>nòvogrčkī (novògrčki)</i>	<i>nòvogrčkī</i>

Pridjevne složenice na *-ni* i *-ki* u HJP-u, Šonjinu i *Školskom rječniku* usuglašene su kod primarnih naglasnih oblika *měđuratnī* i *nòvogrčkī*, gdje donose neoslabljeni, čelni naglasak, te naglasnih oblika *rimokàtoličkī* i *takòzvānī*, čiji naglasak bilježe na spojniku u složenici. No dubletni oblici u Šonjinu rječniku, *novògrčki* s čelnim naglaskom i *tàkozvānī* s naglaskom na spojniku, pokazuju neusustavljenost u davanju prednosti različitim naglasnim oblicima u standardnojezičnom naglašavanju

6.3.8. Pridjevne složenice neodređenih pridjeva

Naglasni oblici neodređenih pridjeva navedeni su slično kao u prethodnome primjeru te se naglasni oblici na spojniku i čelni naglasak javljaju neujednačeno u sva tri analizirana rječnika, a Šonjin rječnik u pojedinim primjerima bilježi dublete.

Tablica 13. Pridjevne složenice neodređenih pridjeva

HJP	Šonjin rječnik	Školski rječnik
<i>tamnòput</i>	<i>tàmnoput (tamnòput)</i>	<i>tamnòput</i>
<i>zìmzelēn</i>	<i>zìmzelēn</i>	<i>zìmzelen</i>
<i>djèlotvōran</i>	<i>djèlotvōran (djelòtvōran)</i>	<i>djèlotvōran</i>
<i>mùkotrpan</i>	<i>mùkotrpan (mukòtrpan)</i>	<i>mukòtrpan</i>

U dubletnim oblicima u Šonjinu rječniku kao primarni oblik javlja se čelni, brzi naglasak na pridjevnoj složenici, a u dubleti se donosi oblik s kratkouzlaznim, sporim naglaskom na spojniku. HJP i *Školski rječnik* donose po jedan naglasni oblik.

Za razliku od pridjevnih složenica *tàmnoput* (u Šonjinu rječniku), *zìmzelēn*, *djèlotvōran* (u svim trima rječnicima) i *mùkotrpan* (na HJP-u i u Šonjinu rječniku) koje se smatraju pojednostavljenim oblicima u hrvatskome jeziku jer nose čelni naglasak, složenice *tamnòput* (u svim trima rječnicima, a u Šonje u dubleti) te *djelòtvōran* i *mukòtrpan* (u *Školskome* i Šonjinu rječniku u dubleti) smatraju se stilski obilježenim, zastarjelim oblicima jer imaju naglasak na spojniku.

7. Zaključak

Tema su završnoga rada i istraživanja naglasci te njihove dvostrukosti i naglasne inačice u leksičkim kategorijama posuđenica i složenica u suvremenim hrvatskim rječnicima. Metodologija je podrazumijevala analizu korpusa riječi iz tri suvremena hrvatska rječnika koji su poslužili kao okosnica ovoga istraživanja, a to su *Hrvatski jezični portal* baziran na rječničkom blagu biblioteke Novi Liber u posljednjih petnaest godina, *Rječnik hrvatskoga jezika* Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža urednika J. Šonje (2000) i *Školski rječnik hrvatskoga jezika* Školske knjige tiskan 2012. godine.

Ishodi istraživanja izvedeni su iz samih ciljeva istraživanja. Potvrđeno je postojanje naglasnih dvostrukosti, odnosno dubletnih oblika na Hrvatskom jezičnom portalu i u Šonjinu rječniku u naglasnoj kategoriji posuđenica i složenica. Dubletni oblici nisu usustavljeni prema redoslijedu preporuke u zagradama. Primjerice rječnici kod složenica donose neusustavljene oblike čelnih, brzih naglasaka i naglasaka na spojniku, što jasno ne naznačuje koji oblik je prihvatljiviji od drugoga.

Što se kodificirane i uporabne norme tiče, bilježi se raskorak u analiziranim rječnicima. Naglasne neujednačenosti supostoje u svim trima rječnicima, što nam govori da je hrvatski naglasni sustav neusustavljen te da hrvatska prozodijska norma nije jednoznačno uređena. Ponekad se, gledajući sva tri rječnika zajedno, može pronaći do četiri naglasna lika iste posuđene ili složene riječi što nudi previše naglasnih rješenja za tu riječ. Norma hrvatskog jezika jest elastična i omogućava naglasna rješenja koja ne krše temeljna pravila hrvatskog naglasnog sustava. No što je veći broj raznih naglasnih inačica, to prozodijsku normu čini nestabilnom pa ju čak dovodi i u pitanje. Također, ono što u HJP-u, Šonjinu i *Školskom rječniku* nedostaje funkcionalno su razlikovna obilježja koja bi pojedine naglasne likove učinila stilskom pričuvom ili naznačila rubnima u hrvatskom standardnom jeziku.

Zaključno, Hrvatski jezični portal, osim normativno prihvatljivih naglasnih oblika u zagradi kod pojedinih posuđenica i složenica bilježi dublete sa silaznim naglaskom na nepočetonome slogu, čime su, uz primarne standardnojezične oblike, zastupljeni uporabni naglasni oblici, a ujedno je to odlika razgovornog stila. Potom Šonjin rječnik donosi primarne i dubletne oblike koji zadovoljavaju kodificiranu prozodijsku normu. *Školski rječnik* jedini donosi jednoznačna naglasna rješenja, na što je upućeno u uputama rječnika pa je on tako u potpunosti normativno-preskriptivni priručnik.

Sva tri rječnika reprezentativni su primjerci suvremenog hrvatskog jezika u kojemu ne smijemo zanemariti postojanje jezične prakse, koja se odlikuje razgovornim oblicima kao što su silazni nepočetni slogovi, gubljenja zanaglasne dužine i neutralizacija kratkouzlaznih i kratkosilaznih naglasaka (Petrović i Nosović prema Bašić, Grković 2017: 81). Kako je danas preskripcija precijenjena, teži se k tome da se u teoriju uvedu i uporabni naglasni oblici. Ipak, akcentolozi, leksikografi i drugi stručnjaci trebali bi se u budućim, još novijim i potencijalno boljim, sustavnijim rječnicima pozabaviti smanjenjem nemalog broja naglasnih inačica prozodijski nestabilnih leksičkih i gramatičkih kategorija kako bi se naglasci lakše učili i proučavali u školama i drugim obrazovnim ustanovama.

8. Literatura

Barić, Eugenija i dr. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje : Pergamena : Školske novine.

Bašić, Iva i Grković, Daša. 2017. "Naglašavanje posuđenica iz španjolskoga jezika u hrvatskim rječnicima". *Govor*, vol. 34, br. 1. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. str. 71-90. <https://hrcak.srce.hr/190797> (pristupljeno 12. rujna 2020.)

Kapović, Mate. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika*. Zagreb, Matica hrvatska.

Klaić, Bratoljub. 1955. "O deklinaciji i akcentuaciji tuđica muškoga roda na samoglasnik". *Jezik*, vol. 4 br. 3, str. str. 72-76. <https://hrcak.srce.hr/64177> (pristupljeno 12. rujna 2020.)

Klaić, Bratoljub. 2013. *Naglasni sustav standardnoga hrvatskog jezika*. Zagreb: Nova knjiga Rast.

Martinović, Blaženka. 2004. "Naglasne dvostrukosti imenica". *Riječki filološki dani 5 – Zbornik radova*. Lukežić, Irvin (ur.). Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. str. 319-327.

Martinović, Blaženka. 2006. "Odmaci od preskriptivne naglasne norme u hrvatskome standardnom jeziku". *Riječki filološki dani 6 - Zbornik radova*. Srdoč-Konestra, Ines; Vranić, Silvana (ur.). str. 247-256.

Mićanović, Krešimir. 2006. *Hrvatski s naglaskom: standard i jezični varijeteti*. Zagreb, Disput.

Pranjković, Ivo. 2001. "Za demokratizaciju hrvatske ortoepske norme". *Jezik i demokracija*. Sarajevo: Institut za jezik. <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1825&naslov=za-demokratizacijuhrvatske-ortoepske-norme> (pristupljeno 12. rujna 2020.)

Škarić, Ivo. 2006. *Hrvatski govorili!*, Zagreb: Školska knjiga.

Vukušić, Stjepan. 1995. "Iz povijesti hrvatskoga naglašavanja". *Jezik*, vol. 43 br. 3, str. 103-107. <https://hrcak.srce.hr/204032> (pristupljeno 12. rujna 2020.)

Vukušić, Stjepan. 1995. "Naglasci tuđica na -ij". *Jezik*, vol. 43 br. 5, str. 188-191. <https://hrcak.srce.hr/204055> (pristupljeno 12. rujna 2020.)

Zoričić, Ivan. 1994. "Izvori naglasnih kolebanja u novijim rječnicima hrvatskog jezika". *Filologija*, br. 22-23, str. 229-234. <https://hrcak.srce.hr/157766> (pristupljeno 12. rujna 2020.)

Zvonar, Karla. 2017. "Prilagodba francuskih posuđenica u hrvatskim rječnicima". Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. <https://apps.unizg.hr> (pristupljeno 12. rujna 2020.)

9. Izvori

Birtić, Matea Andrea, Blagus Bartolec, Goranka, Hudeček, Lana i dr. 2012. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje ; Školska knjiga.

Hrvatski jezični portal - HJP. <http://hjp.znanje.hr> (pristupljeno u rujnu 2020.)

Šonje, Jure (gl. ur.), Diklić, Ana, Dobričević, Tatjana i dr. 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga.